

BİR SİYASET BİLİMCİ GÖZÜYLE UZAK KOMŞU İRAN NASIL GEZİLDİ?

Doç. Dr. Lerna YANIK

Khas öğretim üyesi

Seyahat etmeyi seven bir siyaset bilimci olarak İran ya da resmi adıyla İran İslam Cumhuriyeti uzun bir zamandır merak ettiğim ve gitmek istediğim ülkeler listesindeydi. Hatta geçen sene arkadaşlarımdan biri bu ülkeye gidip sonra da seyahati Financial Times Gazetesi'ne haber olunca kendisine bayağı bir özenmiştim. Uzun yıllardır 'Karşılaştırmalı Hükümetler' dersinde örnek ülke incelemesi olarak anlattığım İran'ı gezmek ve görmek için beklediğim fırsat sonunda Mayıs ayında karşıma çıktı.

Tahran

Gece 1:10'da İstanbul'dan kalkan uçağımız, saat 5:40 sıralarında Tahran İmam Humeyni Havalimanına iniyor. Uluslararası havalimanı şehre uzak. Neredeyse bir saatlik bir yoldan sonra otelimize varıyoruz. Türkiye'den geldiğimizi öğrenen otel görevlileri bizimle Azerice konuşuyorlar, biz de Türkçe cevap veriyoruz. İran nüfusunun (değişik kaynaklara göre) %20-%25'ine yakını Azerilerden oluştuğu için (zaten çok kısa kaldığımız) Yezd haricinde neredeyse gittiğimiz her şehirde böyle tesadüfler sıklıkla olacak. Zaten ilerleyen günlerde keşfettiğimiz şeylerden biri de Türkçe'de ne kadar çok Farsça kelime olduğu. Öyle ki, gezimizin ilk gününden sonra etrafımızdaki insanlar Farsça konuşurken içinden aşına olduğumuz kelimeleri yakalamak çok da zor olmuyor.

Kahvaltı ve biraz dinlenmeden sonra o gün Tahran'ın başlıca müzelerini geziyoruz. Duraklarımız arasında Arkeoloji Müzesi, Cam ve Seramik Ürünler Müzesi ve Halı Müzesi var. Bu müzeler İran'ın köklü geçmişini bize anlatan mekanlar. İran'ın yakın geçmişi ise Niavaran Sarayı'nda bulunmakta. Pehlevi ailesinin 1979'daki İran devriminden önce yaşadığı saraylardan olan Niavaran Saray Kompleksi ise aslında birkaç müze saraydan oluşan kompleks. Biz bu müze saraylardan Niavaran'ı geziyoruz. Pehlevi ailesi ülkeyi terketmeden burada kaldığı için aileye ait şahsi eşyalar var. Pehlevi ailesinin çocuklarının oyuncakları da, Farah Diba'nın Jourdan ayakkabıları da burada sergileniyor.

Tahran'da bu yerleri gördükten sonra Şiraz'ı görmek üzere, havaalanına gidiyoruz. Kendi şahsi tarihime Tahran-Şiraz uçuşu hayatımın en olaylı uçuşlarından biri olarak geçiyor, çünkü uçuşu en son 1999 yılında gördüğüm, 20 sene önce tedavülden kaldırılmış olması gereken bir DC9 ile yapmak zorundayız. Uçağımız dışardan gıcır gıcır boyalı olmasına rağmen içerisi tamamen dökülüyor. Bindüğimizde uçaktaki havaalandırma çalışmıyor. Havaalandırma sisteminin çalışmamasına rağmen miyadı çoktan dolmuş uçağımız havalanmak üzere pistte hızlanmaya başlıyor ama ilk denemesinde havalanamayıp, geri park alanına dönüyor. Bize basit bir havaalandırma sorunu olarak takdim edilen arızanın aslında ne olduğunu pek çözemiyoruz ama konuştuğum İranlı yolcular neredeyse her 10 uçuştan 8'inin böyle olduğunu, bu durumun da çok normal olduğunu söylüyorlar. İkinci kalkış denemesinde ise uçağımız pistte hızlanırken uçağın arka tarafındaki yolcular yüksek sesle dua etmeye başlıyorlar. Uçağımız ikinci denemede havalanıyor, ama bu eski uçağı havalandıran ve havada tutanın uçağın maharetli pilotlar mı, yoksa yolcuların duaları mı bunu bilmek mümkün olmuyor.

Şiraz

Şiraz'a gün batarken azalan güneş ışınlarının illüzyonu sonucunda pembe gibi görünen bir gölün üzerinden alçalarak varıyoruz. Ertesi sabah ilk durağımız Şiraz'dan 45 dakika uzaklıktaki ünlü Persepolis şehri. M.Ö 518 yılında Büyük Darius tarafından kurulan bu şehir, M.Ö 331 yılında Büyük İskender tarafından yıkılıyor. 2200 yıl kadar kaderine terk edilen bu şehir çeşitli arkeolojik kazıların neticesinde gün ışığına çıkarılıyor. Pers medeniyetini anlatan pek çok sembolün bulunduğu Persapolis, Rıza Şah tarafından 1950'li ve 60'lı yıllarda İran Devleti'nin görkemini vurgulamayan çalışan partilere ev sahipliği de yapmış. Rehberimizin anlattığına göre bu partiler o kadar şaşaalıymiş ki partide hizmet edecek garsonlar bile Fransa'dan özel olarak getirilmiş.

Şiraz'ın içinde birbirinden değişik üç ayrı mekanı geziyoruz: Portakal Bahçeleri'ndeki Saray, Nasr-ül Mülk Camii ve Şah Çerağı'nın türbesi. Portakal Bahçelerindeki Saray Kacar Hanedan'ının son döneminde yapılmış. Bu sarayın tavan ve duvarlarında kullanılan ayna işçiliği bizleri hayrete düşürüyor. Duvarlarda fayans ya da seramik yerine değişik açılarla kesilmiş ayna parçalarıyla mozaiklenmiş ve bu muhteşem bir görüntü oluşturmuş. Bu teknik Şah Çerağı Türbesi'nde de kullanılmış. Nasr-ül Mülk Camii'nin özelliği ise İran'daki camilerin neredeyse tamamında hakim olan ve cenneti temsil eden turkuaz ve mavi renkli seramikler yerine pembe renkli seramiklerin kullanılması ve pembe ağırlıklı ama mavinin de tamamen unutulmadığı bir renk cümbüşünün bu mabedi doldurması.

İsfahan

3,5-4 saatlik bir karayolu yolculuğundan sonra Safavi Hanedanı'na başkentlik yapan İsfahan'a ulaşıyoruz. Buradaki ilk durağımız Venk olarak da bilinen bir Ermeni manastırı. 17 yy'da yapılan bu manastır aslında içinde kilisesi, müzesi ve okulu bulunan bir kompleks ve en özgün yanı ise kilisesi. Mimari olarak (çan ve saat kulesini hesaba katmazsak) dışarıdan kubbesiyle bir Şii camiini andıran bu kilise, boydan boya İncil'den ayetleri betimleyen resimlerle süslenmiş iç duvarlarıyla bir İtalyan kilisesini andırıyor. Yani ortaya inanılmaz ama bir o kadar da ilginç bir füzyon çıkmış. Bir sonraki durağımız UNESCO tarafından Kültürel Miras ilan edilen Nakşi Cihan Meydanı. Rehberimiz dikdörtgen şeklindeki bu meydanın Çin'deki Tiananmen Meydanı'nı kadar büyük olduğunu söylüyor. Bu meydanın üç kenarında sırasıyla Ali Kapı Sarayı, Şeyh Lutfullah Camii ve Şah Camii var, diğer kenarında ise İsfahan'ın Kapalıçarşısı mevcut. Bu meydanı ve etrafındaki yapıları gezerken turkuaz renginin güzelliğine doyuyoruz. İsfahan'daki görülmesi gereken bir başka yer de Çehel yani Kırk Sütün sarayı. Şah Abbas'ın genelde yabancı misafirlerini ağırladığı bu sarayın çatısını ayakta tutan yirmi sütun ama bu yirmi sütunun sarayın hemen önündeki havuza yansması mevcut sütun sayısını ikiye katlıyor. İçerisi boydan boya İran tarihindeki önemli savaşları betimleyen fresklerle kaplı ve bu sarayın içinde bizi bir sürpriz bekliyor: Yavuz Sultan Selim. Çünkü bu sarayın duvarlarını süsleyen freskler arasında bir de Şah Abbas'ın mağlubiyetiyle sonuçlanan Çaldıran Savaşı'ndan bir anın betimlendiği bir fresk var. İsfahan denilince kenti dolanarak geçen nehrin üzerindeki Safavi köprülerini unutmamak gerekiyor. Biz İsfahan'dayken nehir kupkuru çünkü nehirde su tutuluyormuş. Kuru nehrin üzerindeki köprüler haliyle çok ilginç bir manzara oluşturuyorlar.

Yezd

5-6 saatlik bir araba yolculuğu bizi Yezd'e getiriyor. Yezd şimdiye kadar gördüğümüz şehirlerden farklı. Şehir daha muhafazakar, mimarisi daha değişik. Yezd'in merkezinde Cuma Camii'ni ve etrafında dar sokaklarla ayrılmış kerpiç evlerden oluşan mahallerini geziyoruz. Yezd'in bir özelliği de Zerdüşt nüfusun yoğun olması. Burada Zerdüştlerin Tapınağı Ateşgah ve yakın zamanlara kadar Zerdüştlerin ölülerini yırtıcı kuşlara teslim ettikleri Sessizlik Kulelerini görüyoruz. Ancak yarım gün süren Yezd ziyaretimiz Yezd havalimanında sonlanıyor. Buradan İstanbul uçağımıza yetişmek üzere Tahran'a, yine eski (en sonuncusu 1997 yılında üretilmiş bir Fokker 100'le), ama sorunsuz bir uçuştan sonra varıyoruz.

Nasıl Gidilir?

Türk Hava Yolları (THY) İran'ın altı şehrine uçuş gerçekleştiriyor. Hatta sadece İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan Tahran'a günde 4 sefer var. Uçuşlarda THY'den şaşılmaması tavsiye olunur çünkü başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin İran'a uyguladıkları ambargolardan dolayı İran'ın yeni uçak ve yedek parça alımında kısıtlamalar mevcut. Dolayısıyla milli hava yolu olan İran Air ve diğer yerel havayollarının uçakları bayağı eski ve pek güven telkin etmiyor. Karayolu ağları ise görebildiğimiz kadarıyla gelişmiş durumda. Örneğin Şiraz-İsfahan ve İsfahan-Yezd arası gayet geniş yollar var. Ne var ki görebildiğimiz kadarıyla yolların sadece yer yer bakımlı olduğuydu. Ayrıca bu yollarda çok ağır bir tır ve kamyon trafiği mevcut.

Ne Yenilir?

Eğer vejeteryan bir turistseniz ve otel, restoran gibi yerlerde yemek yiyecekseniz İran'ın kebab ağırlıklı mutfağı sizi zorda bırakabilir. Ama bir "etobursanız!" çeşitli soslarla marine edilmiş ve bezenmiş kebablar sizde "cennetteyim ben" etkisi yaratabilir. Öte yandan seyahat boyunca hem öğlen hem akşam istisnasız kebablarımıza eşlik eden meşhur İran pirinci ile yapılmış safranlı pilavı da unutmamak gerekiyor. Öte yandan İran'da kaldığımız altı gün boyunca en sık karşımıza çıkan sebze ise patlıcan. Karnabahar ve yeşil fasulyeyi sadece bir kere Tahran'da sabah kahvaltısında yumurtanın yanına konulacak garnitür olarak gördük. Aynı şekilde

tatlı mutfağı da uzak ama yakın. Bizlere ikram edilen tatlılar genelde Türkiye'den de aşına olduğumuz helva ve baklavanın değişik versiyonları. İran usulu helva genelde macun haldeki un helvası, baklava ise şekerparenin daha az şerbetli ve daha kuru bir formu. Halva Tabrizi dedikleri nugalari da unutmamak lazım. Safran ve gülsuyu ise neredeyse tatlıların tamamına ekleniyor. İsfahan'da yediğimiz safranlı ve gülsuyu katkılı dondurma ile şerbet arası olan tatlıyı uzun bir süre unutmam mümkün olmayacak.

Ne Alınır?

Alışveriş neredeyse her seyahatin kaçınılmazlarından. İran denilince de akla ilk gelen halı, pirinç, safran, seramik oluyor. Ben kendi namıma İran'dan bir seramik heykelcik, biraz safran, iki-üç kutu nuga ile döndüm. Evet, İran halıları renk, desen ve dokunma biçimleriyle dünyaca ünlü ama neredeyse benzer şeyleri Türkiye'de de bulacağımız için tavsiyem illa İran'dan halı alacağım diyorsanız İran'a gitmeden önce ilk önce Türkiye'deki fiyatlar konusunda bilgi sahibi olup daha sonra İran'da halı pazarlığına girişmeniz. Çok özel bir halı satın almadığımız sürece İran'dan Türkiye'ye halı taşımak çok da mantıklı olmayabiliyor. Bu arada para birimi konusuna ayrıca dikkat etmek gerekiyor. Toman olan para birimlerinden sıfır atıp Riyal'e geçmiş İran ama eski ve yeni paralar hala sürümde ve bu durum, bu para birimiyle ilk kez karşılaşanlar arasında inanılmaz derecede kafa karışıklığına yola açıyor.

Ne Giyilir?

İran'a gittim dediğimde ilk karşılaştığım soru "e peki yabancı kadınlarda başlarını örtüyor mu?" oldu. THY uçağımız Tahran'a tekerlerini değırdiğı anda etrafımdaki çoğunluğu İranlı olduğunu tahmin ettiğim kadın yolcular omzularında olan örtülerini, saçlarının önü açık kalacak şekilde, başlarına doğru çektiler. Yine yabancı da olsa kadınların pantolon ya da uzun etek üzeri basenlerini kapatan uzun tunik tarzında bol gömlek veya bluz giymeleri şart. Bize söylenen turistlere giyim kuşam konusunda görece esneklik gösterilse de, İranlı kadınların giyim kuşamlarının din polisi tarafından sıkı bir şekilde takip edildiğı ve bu konuya dikkat etmeyenlerin sıklıkla cezalandırıldığı.